

człowiekiem, troska o jego formację moralną i duchową, a przy tym praca nad sobą, nad doskonaleniem własnego charakteru. Niniejsza teza jest pozytywnie weryfikowana w życiu i działalności Antoniego Egipskiego, prekursora życia monastycznego. Jak wskazuje Antoni Paczkowski, własna formacja w oparciu o Pismo Święte, mająca na celu upodobnienie się do Chrystusa, zaowocowała u Antoniego Egipskiego nie tylko osobistą doskonałością, ale także wychowawczym oddziaływaniem na tych, którzy żyli w jego otoczeniu.

Do książki *Wy mnie nazywacie „Nauczycielem” i „Panem” i dobrze mówicie (J 13,13)* warto sięgnąć nie tylko ze względu na zainteresowanie kulturą czy tradycją społeczną,

w jakiej rozwijało się pierwotne chrześcijaństwo, jak również nie tylko ze względu na zainteresowanie edukacją religijną. W publikacji tej można odnaleźć model wychowania, będący częścią mądrości i roztropności człowieka starożytnego, w wielu miejscach odbiegający od tych koncepcji, które preferuje się we współczesnym wychowaniu. Zaletą książki jest także uwypuklenie – specyficznych dla chrześcijaństwa – aspektów wspierania rozwoju dojrzewającego pokolenia.

Jarosław Horowski

Zamówienia: Wydawnictwo Naukowe UMK, ul. Gararina 5, 87-100 Toruń; tel./fax 56 611 42 38; www.wydawnictwoumk.pl; e-mail: books@umk.pl.

Autor recenzji – dr nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, adiunkt na Wydziale Nauk Pedagogicznych UMK (Pracownia Pedagogiki Filozoficznej i Chrześcijańskiej).

(red.) E. Biemmi, A. Fossion

La conversion missionnaire de la catéchèse. Proposition de la foi et première annonce

Bruxelles, Lumen Vitae 2009

Obecne uwarunkowania pracy duszpasterskiej prowadzą do pytań: Czy polska koncepcja nauczania religii w szkole publicznej, jako jedna z form katechezy, może być skierowana do wszystkich uczniów, których spotykamy w szkole?

Czy w tej koncepcji uwzględniamy okres początkowej wiary? Jeśli tak, to należałoby precyzyjnie odróżnić katechezę od pierwszego przekazu Ewangelii. Rozróżnienie to jest ważne w szeroko rozumianej katechezie, ponieważ wielu jej uczestników faktycznie po-

trzebuję ewangelizacji, przynajmniej ponownej lub nowej. W *Dyrektorium ogólnym o katechizacji* – dokumencie o charakterze normatywnym¹ – wyraźnie stwierdza się: „często osoby, które uczestniczą w katechezie, w rzeczywistości potrzebują prawdziwego nawrócenia” (DOK 62).

Prezentowana książka stanowi dokumentację prac Kongresu Europejskiej Ekipy Katechetycznej, który miał miejsce w Lizbonie (Portugalia) w dniach od 28 maja do 2 czerwca 2008 r. Redaktorami tej pozycji są André Fossion² – poprzedni przewodniczący EEK i Enzo Biemmi³ – obecnie kierujący pracami odpowiedzialnych za katechezę i ekspertów katechezy w Europie. Kontekst opracowania

¹ A. Kiciński. *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, w: *Słownik katechetyczny*, J. Gevaert, K. Misiaszek (red.), Warszawa, Wyd. Salezjańskie, 2007, s. 233-235.

² Jezuita, profesor Lumen Vitae w Brukseli; w latach 1998-2006 przewodniczący EEK.

³ Brat zakonny ze Zgromadzenia Świętej Rodziny, dyrektor Wyższego Instytutu Nauk Religijnych w Weronie; od 2006 roku przewodniczący EEK.

został jasno sprecyzowany w części wstępnej. *Kultura zachodnia, w której być dobrym obywatelem niegdyś znaczyło być dobrym chrześcijaninem i vice versa, już nie istnieje* (por. s. 5). *W współczesnej kulturze, wieloetnicznej i wieloreligijnej, wolność wyborów jest wartością niepodlegającą dyskusji, dlatego wiara chrześcijańska nie jest już czymś naturalnym, tradycyjnie przekazywanym z pokolenia na pokolenie. Ten nowy kontekst postrzega się jako możliwość ukonstytuowania nowej jakości chrześcijaństwa, które będzie charakteryzowało się nie przynależnością społeczną, lecz osobistym wyborem* (por. s. 6).

Refleksja nad misyjną przemianą katechezy jest prowadzona na dwóch płaszczyznach. Pierwsza to Kościół powszechny, ze szczególnym uwzględnieniem nauczania Jana Pawła II i jego zachętą do nowej ewangelizacji oraz inkulturacji wiary. Drugą stanowi Kościół w Europie; w tej refleksji wykorzystuje się dokumenty Konferencji Episkopatu Francji – *List do katolików we Francji* (1997) i *Tekst narodowy ukierunkowujący katechezę we Francji* (2006)⁴. Pod uwagę bierze się zwłaszcza drugi dokument, zachęcający do formacji wspólnot misyjnych, które w centrum stawiają tajemnicę Paschy i katechumenat chrześcijański jako proces teologiczny i pedagogiczny. Refleksję na płaszczyźnie europejskiej uzupełniono o dokumenty niektórych Kościołów lokalnych⁵. Oczywiście w obydwu nurtach widoczna jest próba odczytania wskazań *Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, zwłaszcza w kontekście trzech wymiarów wskazanych przez DOK: powołania do wiary, wtajemniczenia i stałego wychowania w wierze (DOK 51).

Pierwsze głoszenie, czyli przepowiadanie misyjne w kontekście europejskim, wymaga refleksji teoretycznej nad stanem tradycyjnej katechezy. Refleksję tę należy przeprowadzić w oparciu o dokładną analizę praktyki eklezjal-

nej. Stąd cele, jakie sobie wyznaczyli organizatorzy kongresu, są wyrażone w pytaniach: Jak tradycyjna katecheza w Europie odpowiada na konieczność pierwszego głoszenia? Czy obecna praktyka pierwszego głoszenia ma jakiś wpływ na tradycyjne formy katechezy? Jakie są warunki przemiany tradycyjnej katechezy w głoszenie misyjne? (s. 11-12).

Prezentowana książka składa się z trzech rozdziałów. Pierwsza część, złożona z trzech artykułów, dotyczy problemów teoretycznych. Kardynał José da Cruz Policarpo⁶ mówi o sytuacji i definicji misji we współczesnej Europie (s. 15-23). Na początku zwraca uwagę na ewolucję semantyczną języka religijnego, zwłaszcza słowa 'misyjny'. Następnie mówi o różnych konsekwencjach rozłamu pomiędzy wiarą a współczesną kulturą: 1) człowiek zaślepiony własnymi zdolnościami traci świadomość swoich słabości i przestaje prosić Boga o pomoc; 2) źle rozumując, czym jest wolność, przyjmuje postawy świadczące o braku odpowiedzialności; 3) kierując się mentalnością racjonalną, odrzuca zasady moralne; 4) żyje teraźniejszością, nie myśląc o swoim wiecznym przeznaczeniu. Na uwagę zasługują rozważania dotyczące modelu szkolnej katechezy, który przez swoją nieadekwatność nie podkreśla ważności przepowiadania kerygmatycznego.

Cesare Bissoli⁷ – w artykule mówiącym o pierwszym głoszeniu Ewangelii we wczesnym chrześcijaństwie – podkreśla, że poszukiwania naukowe poświęcone temu okresowi nie mają charakteru poszukiwań archeologicznych, lecz są aktem pamięci o wielkim znaczeniu dogmatycznym i pastoralnym (s. 25-40). Artykuł ten ma formę rzetelnie udokumentowanego świadectwa.

Trzeci tekst napisał Jordi d'Arquer i Terrasa⁸. Autor wyraża żal, że *Obrzędy wtajemniczenia chrześcijańskiego* pozostały tylko

⁴ Zob. A. Kiciński, *Commission épiscopale de la catéchèse et du catéchuménat. Aller au coeur de la foi. Questions d'avenir pour la catéchèse* [recenzja], Paris, Bayard, 2003, ss. 63, „Roczniki Teologiczne” 53 (2006), nr 6, s. 220-223.

⁵ Dokument Konferencji Episkopatu Belgii, *Stać się dojrzałym w wierze* oraz dokument Konferencji Episkopatu Włoch, *Głóść Ewangelię w świecie, który się zmienia*.

⁶ Metropolita Lizbony, członek Papieskiej Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej, przewodniczący Episkopatu Portugalii; wcześniej m.in. dziekan Wydziału Teologicznego Portugalskiego Uniwersytetu Katolickiego.

⁷ Emerytowany profesor Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego, konsultor Papieskiej Kongregacji ds. Duchowieństwa, konsultor Konferencji Episkopatu Włoch ds. Nauczania Religii Katolickiej w Szkole.

⁸ Ksiądz diecezjalny, członek podkomisji katechetycznej Konferencji Episkopatu Hiszpanii.

w niektórych zakrystiach i przez ogół są ignorowane. Następnie przedstawia postulatory dotyczące konieczności uwzględnienia zjawiska katechumenatu i wskazuje tylko ogólnie kierunki rozwoju katechezy (s. 41-60).

Druga część książki jest poświęcona doświadczeniom katechezy misyjnej i spojrzeniom na nie w różnych kontekstach. Artykuł Anny Królikowskiej⁹, zatytułowany *Wiara i katecheza w Polsce*, zwraca uwagę przede wszystkim dlatego, że na temat polskiej katechezy niewiele publikuje się w językach obcych. Artykuł ten kształtuje więc opinię o polskiej katechezie za granicą. Autorka rozpoczyna swój tekst dwoma długimi cytacjami; jeden pochodzi z adhortacji Jana Pawła II, *Ecclesia in Europa* (46, 47, 51), drugi – z *Dyrektorium ogólnego o katechizacji* (26). Wykorzystanie cytatów jest argumentem mówiącym o aktualności rozważań na temat rozwoju nowej ewangelizacji przede wszystkim w Kościołach, w których – mimo starożytnej tradycji chrześcijańskiej tych wspólnot – sekularyzm dokonał największych spustoszeń. Fenomen polskiej katechezy – pokazany na podstawie ankiety opracowanej przez ks. Zbigniewa Pawła Maciejewskiego¹⁰ – jest scharakteryzowany hasłowo: katecheza jako walka, golgota i zawieszenie broni. W takiej optyce są przedstawieni katecheci – jedni jako walczący, znający prawdę i próbujący nawrócić swoich uczniów, inni jako przegrani, którzy przeżywają kalwarię nauczania, a jeszcze inni jako ci, którzy zwierają z uczniami układy, które w każdej chwili mogą się rozpaść. Autorka, korzystając ze wspomnianej ankiety, ukazuje katechezę również jako spotkanie, na którym można podyskutować. Następnie omawia katechezę ewangelizacyjną, która jeśli przerodzi się w indoktrynację, może – zdaniem Z. P. Maciejewskiego – powrócić do etapu katechezy walki. W końcu przedstawia katechezę właściwie pojmowaną, która zakłada

nawrócenie i edukację wiary. Jest to jednak duży skrót myślowy krótkiego artykułu ks. Maciejewskiego. Autorka – wspominając również badania Witolda Zdaniewicza i Tadeusza Zembruskiego – zastanawia się nad możliwością realizacji sześciu głównych zadań katechetycznych w szkole. W odpowiedzi wyznaje, że w Polsce potrzeba w katechezie szkolnej ewangelizacji na szerszą skalę. Wyśnuwa też postulaty dotyczące m.in. odnowy formacji katechetów i ponownego zorganizowania katechezy parafialnej. Jako przykład pozytywnej inicjatywy katechetycznej w Polsce podaje jezuicką Szkołę Kontakt z Bogiem (s. 63-72).

Autorem kolejnego artykułu tej części, poświęconego pierwszemu głoszeniu w katechetyce francuskiej, jest Joël Molinario¹¹ (s. 73-86). Autor podejmuje krytyczną próbę oceny niektórych ważnych praktyk katechetycznych. Opisuje karykaturalne diecezjalne próby zakończenia pierwszego głoszenia przed uroczystością Wszystkich Świętych, a potem kontynuowania katechezy (s. 77). Przede wszystkim mówi jednak o wielkim zaangażowaniu katechetycznym we Francji. Ciekawa poznawczo jest też część poświęcona problemom teologicznym współczesnej katechezy francuskiej (s. 83-86).

Trzeci artykuł traktuje o czymś zupełnie nowym w katechetyce europejskiej, mianowicie o modelu ewangelizacji w Niemczech Wschodnich (s. 87-103). Guido Erbrich¹² twierdzi, że – mówiąc o tej części Niemiec – można mówić o pewnego rodzaju dramacie, gdyż w roku 1949 było tam 95% chrześcijan, a dziś jest tylko 25%, w tym – 4% katolików (pogrzeby są częstsze niż chrzty – s. 88-89). Na tym terytorium większość osób jest areligijna. Autor pisze o trudnościach wypyływających z nostalgii za dawnym Kościołem i z braku nowej wizji duszpasterstwa. Wskazując na badania Paula Michaela Zulehnera, ukazuje jednak misyjne

⁹ Członek zarządu Europejskiej Ekipy Katechetycznej, prodziekan Wydziału Pedagogicznego „Ignatianum” w Krakowie.

¹⁰ Autorka nie wykazuje w bibliografii, skąd zaczerpnęła pomysł typologii polskiej katechezy w szkole. Zob. też Z.P. Maciejewski, *Zawartość cukru w cukrze*, „Znak” 580 (2003), nr 9 s. 5-14. Autor nie wymienia diecezji, w której przeprowadził ankietę. Podaje jednak, że najwięcej punktów uzyskały: katecheza jako spotkanie (24,3%), ewangelizacja (24%) i katecheza (22%). „Bezdroża” pozostały daleko w tyle: katecheza jako walka (13%), zawieszenie broni (10%) i golgota (7%). Dalsza analiza jest ciekawa, autor nie podaje jednak zastosowanych metod socjologicznych.

¹¹ Osoba świecka, wykładowca w Instytucie Katolickim w Paryżu.

¹² Odpowiedzialny za formację dorosłych w diecezji drezdeńsko-miśnieńskiej.

możliwości parafii i praktykę ewangelizacji. Opisuje też przykłady pierwszego głoszenia (noc otwartych kościołów, inicjatywy ekumeniczne). Podkreśla, że pomysł wspólnoty z Görlitz, która umiejętnie przybliżyła znaczenie świąt Bożego Narodzenia, wykorzystuje wspólnota ze Zgorzelca w Polsce (s. 95). Artykuł nie jest narzekaniem na poprzedni czy obecny system, lecz przekonującym świadectwem inspiracji słowem Bożym: „Oto Ja dokonuję rzeczy nowej: pojawia się właśnie. Czyż jej nie poznajecie? Otworzę też drogę na pustyni, ścieżyny na pustkowiu” (Iz 43,19)¹³.

Czwarty artykuł tej części, autorstwa Maurizio Vivianiego¹⁴, mówi o nowym sposobie prowadzenia inicjacji chrześcijańskiej (w stylu pierwszego głoszenia) w diecezji Werona (s. 105-119). Jest to opis procesu rezygnacji z tradycyjnego nauczania katechizmu jako szkolnej formy nauczania religii (nauczycielka – katechetka, książka, klasa, metoda). Chodzi o przejście do spotkań z rodzicami, aby właśnie ich przygotować do modlitwy i przeżyć religijnych w rodzinie, a następnie razem ze wszystkimi rodzinami doświadczać wspólnoty. Głównym punktem spotkania jest Eucharystia, przed którą przewidziany jest czas na omówienie niektórych problemów. Ta metoda przypomina model katechezy rodzinnej, zaproponowanej przez prof. Alberta Bisingera z Uniwersytetu w Tübingen, stosowanej od wielu lat w Niemczech i Szwajcarii. Ciekawe poznawczo byłoby studium porównawcze tych dwóch modeli. Podobnie interesujące byłoby przedstawienie sytuacji katechezy w całym Włoszech, a nie tylko w Weronie. Ale ponieważ przewodniczący EEK pochodzi z Werony, nie należy się dziwić, że wybrano właśnie tę diecezję.

Ostatnia, trzecia część książki to interesujące podsumowanie prac kongresu. André Fossion precyzuje definicję pierwszego gło-

szenia we współczesnej Europie (s. 123-129). Denis Villepelet¹⁵ krótko wyznacza nowe perspektywy pastoralne (s. 131-133). Serena Nocenti¹⁶ natomiast omawia problem implikacji eklezjologicznych, związanych z koniecznością przyjęcia przez Kościół w Europie nowego stylu misyjnego (s. 135-140). Redaktorzy książki – przewodniczący EEK krótko podsumowują prace Kongresu Europejskiej Ekipy Katechetycznej (s. 141-146).

Benedykt XVI podczas uroczystych nie-szporów w Bazylice Świętego Pawła za Murami zapowiedział, a następnie utworzył Papieską Radę ds. Nowej Ewangelizacji. Stwierdził, że jej specyficznym zadaniem będzie promowanie odnowionej ewangelizacji w krajach, które już usłyszały pierwsze głoszenie wiary i w których od wieków istnieją Kościoły, lecz teraz doświadczają one postępującej sekularyzacji społeczeństwa i swoistego zaniku wrażliwości na Boga. Podkreślił, że jest to wyzwanie do poszukiwania odpowiednich środków przekazu niezmiennej prawdy, płynącej z Chrystusowej Ewangelii.

Pokongresowa książka Europejskiej Ekipy Katechetycznej wpisuje się z pewnością w to poszukiwanie. Wartością merytoryczną rozważań jest liczba informacji pastoralnych i organizacyjnych. Pozytywne jest również to, że niektórzy autorzy prowokują do dyskusji, przez co pośrednio kształtują nowe spojrzenie czytelnika na koncepcję współczesnej katechezy i jej zadań w społeczeństwie pluralistycznym. Przeprowadzone przez autorów analizy i przedstawione wyniki badań mogą być pomocne w poszukiwaniu rozwiązań pastoralno-katechetycznych, adekwatnych do wyzwań, które rodzą się we współczesnej Europie.

ks. Andrzej Kiciński

Zamówienia: www.lumenvitae.be.

¹³ Zob. R. Chałupniak, *Między katechezą a religioznawstwem. Nauczanie religii katolickiej w szkole publicznej w latach 1945-2000*, Opole 2005.

¹⁴ Wykładowca w Wyższym Instytucie Nauk Religijnych w Weronie.

¹⁵ Wykładowca i były dyrektor Wyższego Instytutu Duszpasterstwa Katechetycznego w Paryżu (ISPC).

¹⁶ Wykładowca teologii fundamentalnej na wydziale teologicznym we Florencji.